

OSMANLI SON DÖNEMİ İLE CUMHURİYET DÖNEMİNİ İDRAK ETMİŞ BURSALI MUTASAVVIF MÜSİKİŞİNASLAR*

Şemsettin ÇOBAN**

E-mail: semsettincohan82@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0677-9791>

Citation/©: Çoban, Ş. (2023). Osmanlı son dönemi ile cumhuriyet dönemini idrak etmiş Bursalı mutasavvif müsikîşinaslar. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 15, 339-358.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.1245564>

Öz

Tasavvufî düşünce, İslam medeniyeti düşünce sisteminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'den sonraki süreçte diğer ilim ve sanat dallarında olduğu gibi tasavvufî sahada da tedrici bir gelişim yaşanmıştır. İlerleyen yüzyıllarda bu alandaki kurumsallaşma ile birlikte dergâh çevreleri sanatsal alanda da İslam kültürünü besleyen önemli merkezler haline gelmiştir. Bunun sonucunda cami ve medreselerle birlikte söz konusu müesseseler Anadolu'nun İslamlaşma sürecinden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarına kadar olan süreçte dinî kültürün şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Dergâh çevreleri aynı zamanda zengin bir sanat birikimini yüzyıllar boyunca bünyesinde barındırmıştır. Dinî müsikî sahası da bu zengin sanat birikiminin içinde yer alır. Osmanlı'nın kuruluşundan son dönemine kadar Bursa dergâh çevrelerinde yüzlerce mutasavvif ve müsikîşinas yetişmiştir. Bu müsikîşinasların isimleri şehrin dinî ve ilmî kültürüne ışık tutan vefeyatnâmelerin

* Bu makale *Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa'da Dinî Müsikî* adlı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğretim Görevlisi. Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları, Türk Din Müsikîsi Anabilim Dalı.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğunu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

mûsikîşinas gülbinlerinde zikredilmiştir. Başta kıraat, mevlîd, mi'râciyye ve mersiye formlarında olmak üzere dinî mûsikînin her iki sahasında meşk silsilesiyle yetişmiş mûsikîşinasların bir bölümü de Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyet Dönemi'ni idrak etmiş şahsiyetlerdir. Makalemizde dinî mûsikî kültürü bağlamında her iki dönem arasında birer köprü şahsiyet olan mutasavvıf mûsikîşinaslardan Mehmed Şemseddin Ulusoy, Mehmed Ali Tokuş, Ahmet Hüsamettin Fındıkoğlu ve Ahmet Canip Özbayraktar'ın hayatları Osmanlı son dönem ile Cumhuriyet dönemi Bursa dinî mûsikî kültürüne katkıları bakımından ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinî Mûsikî, Mutasavvıf, Mûsikîşinas, Şeyh, Bursa Dinî Mûsikî, Mersiyehan, Mi'râciyyehan, Mevlîdhan.

SUFI MUSICALS FROM BURSA WHO SEEN THE LAST OTTOMAN AND REPUBLIC PERIOD

Abstract

Sufi thought constitutes an important part of the thought system of Islamic civilization. In the process after the Prophet, there was a gradual development in the field of Sufism, as in other branches of science and art. In the following centuries, with the institutionalization in this area, the circles of the convent became important centers that nurtured the Islamic culture in the artistic field. As a result, together with mosques and madrasas, institutions have been effective in shaping the religious culture in the process starting from the Islamization process of Anatolia to the first years of the Republic Period. Dergâh circles have also embodied a rich artistic accumulation for centuries. The field of religious music is also included in this rich art accumulation. From the establishment of the Ottoman Empire to the last period, hundreds of Sufis and musicians were trained in Bursa convent circles. The names of these musicians are mentioned in the musical rosebuds of vefeyatnames, which shed light on the religious and scientific culture of the city. Some of the musicians who were trained in both fields of religious music, especially in the forms of qiraat, mawlid, mi'râciyye and elegy, are individuals who have comprehended the last period of the Ottoman Empire and the Republican Period. In our article, the lives of Sufi musicians Mehmed Şemseddin Ulusoy, Mehmed Ali Tokuş, Ahmet Hüsamettin Fındıkoğlu and Ahmet Canip Özbayraktar, who are a bridge between the two periods in the context of religious music culture, will be discussed in terms of their services to Bursa's religious music culture in the late Ottoman period and the Republican Era.

Keywords: Religious Music, Sufi, Musician, Sheikh, Bursa Religious Music, Mersiyehan, Mi'râciyyehan, Mevlîdhan.

Giriş

İslam medeniyetinin tarihi gelişim süreci ile şehir kültürü arasında güçlü bir bağ vardır. Kur'ân'ı Kerim'in ifadesiyle *Ümmü'l-Kurâ* olarak nitelendirilen (En'âm, 6/92). Mekke şehri ile başlayan zihinsel inşâ süreci Medine, Şam, Bağdat, Buhara, Bursa ve İstanbul gibi şehirlerle devam etmiştir. Hz. Peygamber'den günümüze gelinceye değin Müslüman toplumlar bu ve bunun gibi şehirler vasıtasıyla İslam düşünce ve ahlak nizamının yansıması olarak bir yaşam kültürü vücuda getirmişlerdir. Nitekim İslam öncesi diğer din ve medeniyetlerin şehir tasavvurunun merkezinde ibadethaneler olduğu gibi İslam şehirlerinin kalbinde de camiler yer almıştır. Bunun yanında felsefî ve kelâmî düşünce ile birlikte İslam düşünce sistemini oluşturan önemli bir unsur da tasavvufî düşüncedir (Uludağ, 1999, s. 13). Bu bağlamda yüzyıllar içinde ortaya çıkan tasavvufî cereyanların usûl, âdâp ve erkânıyla tezahür ettiği mekanlar da tekke ve zaviyelerdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve kurumsallaşmasında medrese kültürü ile birlikte tasavvuf kültürünün de önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Zira Osmanlı Devleti'ni ilk başkenti olan Bursa'da erken dönemden itibaren dergâhların toplumun dinî kültürüne etkisi döneme dair bilgi veren kaynaklara yansımıştır (İbn Battûta Tancî, 2000, s. 430, Mehmed Neşrî, 1949, s. 149).

Hz. Peygamber döneminden itibaren Kur'an-ı Kerim ve ezanın güzel bir eda ile okunması hususundaki takdir ve teşvik dinî mûsikî kültürünün gelişimine önemli bir kaynak olarak kabul edilmiştir (Koca-Turabi, 2017, s. 72). Öte yandan tasavvufî yaşam kültürü de kendi içinde zengin bir tekke mûsikîsini oluşturmuştur. Sahip olduğu siyâsî, ilmî ve kültürel birikimiyle Osmanlı Dönemi'nin en mühim şehirleri arasında yer alan Bursa, İslam sanatlarının en önde gelenlerinden olan mûsikî kültürüne dair birikimiyle de temayüz etmiş bir şehirdir. Özellikle dinî mûsikînin her iki sahasında yetiştirdiği mûsikîşinas kârî, mevlîdhan, mî'râciyyehan ve bestekârlarıyla bilinmiştir. Şehrin sahip olduğu bu mûsikî müktesebatı vefeyatnâme türü eserlerde dile getirildiği gibi diğer taraftan bu büyük birikim yüzyıllar içinde özellikle dergâh çevrelerinde meşk silsilesi ile devamlılık arz etmiştir. Nitekim Cumhuriyet'in ilanından sonra yaklaşık iki yıl daha faaliyetlerine devam eden dergâhlarda 1920'li yıllarda da pek çok mûsikîşinas isim dikkat çekmektedir. 1925'te dergâhların kapatılması tekke mûsikîsi bağlamında büyük bir kırılmaya sebebiyet verse de her iki dönemi de idrak eden mutasavvıf mûsikîşinas şahsiyetler vasıtasıyla belli ölçüde Cumhuriyet Dönemi'ne intikal edebilmiştir. Geleneksel tavır ve uslûpta tekke tavrı ile icrâyı XX. yüzyıla intikal ettiren isimlerden bazıları da Bursa dergâhlarının son şeyhleridir. Mısır Dergâhı son postnişini Mehmed Şemseddin Ulusoy, Karakâdî Dergâhı son postnişini Mehmed Ali Tokuş, Emir Sultan Dergâhı son şeyhi Ahmet Hüsametdin Fındıkoğlu ve Kâdirî şeyhi Ahmet Canip Özbayraktar bu isimler arasındadır. Osmanlı döneminde Bursa tekke muhitlerinde elde ettikleri mûsikî birikimlerini Cumhuriyet dönemine de taşıyabilen bu isimlerin dinî mûsikîye dair birikimlerinin ortaya konulması Cumhuriyet dönemi Bursa dinî mûsikî kültürünün anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

1. Mehmed Şemseddin Ulusoy

Bursa Mısrî Dergâhı son postnişini Mehmed Şemseddin Ulusoy 1867 yılında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Aydın, İzmir ve Bursa'daki tahsilinden sonra babası İsmail Efendi'den hususi dersler almıştır. Çocukluğundan itibaren büyük bir tasavvuf terbiyesi içerisinde yetişen Mehmed Şemseddin Efendi tasavvuf yolundaki sülûkunda Atinalı Ali Rıza Efendi Dergâhı postnişini Mustafa Lütfullah Efendi önemli bir yer tutmuştur. Gençlik yıllarında nüfus, vergi ve yabancı komisyon azalığı gibi vazifelerde bulunan Şemseddin Efendi babası İsmail Efendi'nin vefatı üzerine Mısrî Dergâhı'na postnişin olmuştur. Dergâhların kapanmasına kadar da bu vazifesini sürdürmüştür. Bu süreçte aynı zamanda Pınarbaşı Camii'nin hatiplik vazifesini de 50 yıldan fazla sürdürmüştür. Gençlik yıllarında Münzevî Dergâhı postnişini Vahyi Efendi'den tasavvuf ve itikad dersleri de almıştır (Ulusoy, 2021, ss. 11-12).

Şemseddin Efendi fennî ilimlere ilgisinin yanında özellikle tarih üzerine okumalarını artırmış ve Bursa tarihine dair pek çok eser meydana getirmiştir. 1909 senesinde ilk defa teşkil olunan Tarih Encümeni'ne âza tayin edilip akabinde Donanma Cemiyeti, Meclis-i Meşâyih ve Cihat Komisyonu âzâlıklarında da bulunmuştur. Dergâhların kapatılmasından sonra kütüphanelerin tetkik, tasnif ve teftişine memur tayin edilen Şemseddin Efendi 1932 yılında ise Halkevi'nin tarih komitesinde vazife yapmıştır.

Rahatsızlığının ilerlemesi üzerine tedavi için İstanbul'a giden Mehmed Şemseddin Efendi 1936'da 69 yaşında iken Cuma günü vefat etmiştir. Vasiyeti gereği cenaze namazı Sümbül Efendi Camii'nde kılınmış, Merkez Efendi Mezarlığı'nda Niyâzî-i Mısrî'nin kardeşi Ahmed Efendi'nin yanına defnedilmiştir (Yücer, 1937, s. 40).

Kaleme aldığı eserler ile Bursa tarihine dair mühim bir hizmet gerçekleştiren Mehmed Şemseddin Efendi yaşadığı maddi zorluklar sebebiyle hayatta iken sadece Bursa dergâhları üzerine kaleme aldığı *Yâdigâr-ı Şemsî* isimli eserini bastırabilmiştir. İstanbul'da vefat ettiği gün evkaf sicillerinin tetkikine memur tayin edildiğini bildiren emrin Bursa'ya gelmesi de garip cilve olarak telakki edilmiştir (Yücer, 1937, s. 39).

Mehmed Şemseddin Efendi'nin tasavvufi şahsiyeti, şairliği ve tarihçiliği onun çok yönlü kişiliğinin birer yansıması niteliğindedir. Bununla birlikte 1893'ten dergâhların kapanmasına kadar hayatının büyük bir bölümü dinî mûsikîmizin velüd muhitlerinden Bursa dergâh çevrelerinde geçmiştir. Mehmed Şemseddin Efendi başta babası İsmail Nazif Efendi olmak üzere Sâdî Dergâhı'ndan dayısı Nuri Efendi, Münzevî Dergâhı Şeyhi Vahyi Efendi ve Mısrî Dergâhı'nın zâkir ve mûsikîşinaslarından da istifade ederek evrâd, mevlîd, mi'râciyye, ilâhi, mersiye ve ism-i celâl okuyuşuyla tekke mûsikisinde devrinin önde gelen isimlerinden biri olmuştur. O, sahip olduğu birikim ile bir taraftan entelektüel bir Osmanlı aydını portresi çizirken öte yandan dönem itibarıyla eleştirilerin odağındaki dergâh çevrelerinin zengin dinî mûsikî kültürünü yansıtmaya bakımından da mühimdir.

Şemseddin Efendi'nin mûsikîşinaslığına dair bilgilerin bizzat kendi kaleminden çıkmış olması da bu husustaki bilgileri teyide muhtaç kılmazken öte yandan *Yâdigâr-ı Şemsî*, *Âyine-i Diyâr-ı Şemsî* ve *Bahâr-ı Şemsî* isimli eserlerinde dönemi ve öncesine dair cami ve tekke mûsikîsinin önde gelen isimleri hakkında bilgiler vermesi onu Bursa mûsikî tarihi bakımından da önemli kılmaktadır. Terceme-i hallerinden bahsettiği kârî, zâkir, mevlîdhan ve mî'râciyyehanların yanında istifade ettiği hocalarını da bu eserlerinde yine dile getirmiştir. Bu bağlamda zikredilmesi gerek zâkirlerden biri Kara Abdürrezzak Dergâhı Şeyhi ve Emir Sultan Camii müezzinlerinden Hafız Tefvik Efendi'dir. Henüz 17 yaşında iken Sâdî Dergâhı'nda Tefvik Efendi ile birlikte zâkirlik yapmış ve bu hadise onun mûsikîşinaslığında bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu günden sonra her hafta Sâdî Dergâhı'na giderek orada zâkirlik yapmaya başlamıştır. (Mehmed Şemseddin, El Yazması, 454). Şemseddin Efendi'nin naklettiği bilgiler ışığında Babası Hafız İsmail Nazif Efendi'nin de iyi bir mûsikîşinas olduğunu biliyoruz. İsmail Efendi'nin mûsikî birikimi de babası Haydar Efendi'den gelmektedir. Mevlîd, mî'râciyye, mersiye ve ilâhi okuma hususunda mahir bir zat olan İsmail Efendi'nin mûsikîşinaslığı meşk yoluyla oğlu Şemseddin Efendi'ye itikal etmiştir (Ulusoy, t.y., s. 465).

Onun meşk silsilesinin bir diğer mühim ismi dayısı Nuri Efendi'dir. Perşembe akşamları Sâdî Dergâhı, Cuma günleri ise Mısırî Dergâhı'nda babası ile birlikte zâkirlik yapan Nuri Efendi'den nice ilâhiler meşk etmiştir (Ulusoy, t.y., s. 466). Mısırî ve Sâdî Dergâhı çevrelerindeki mûsikîşinas zatların yanında Şemseddin Efendi'nin yakın ilişki içinde olduğu bir diğer dergâh Münzevî Dergâhı'dır. Dönemin meşhur mî'râciyyehanı Vahyi Efendi'den pek çok ilâhi ve durak öğrendiği gibi mî'râciyyenin Sabâ Hanesi ve tevşihlerini de bu zattan meşk etmiştir (Ulusoy, t.y., s. 467).

Tasavvufi düşüncesinin merkezinde Ehl-i beyt sevgisi olan Şemseddin Efendi bu bağlılığını Muharrem aylarında yanık sesiyle okuduğu Fuzûlî'nin *Hadîkatü's Süedâ'sı* ve mersiyeler ile de ortaya koymuş bir mersiyehandır (Kara-Algül, 2020, s. 176).

Zâkir, mevlîdhan, mî'râciyyehan, mersiyehan ve duahan olarak Bursa dergâh çevrelerinde uzun yıllar hizmet eden Şemseddin Efendi (Ulusoy, 2016, s. 137). Bu husustaki maharetini sıkça gittiği İstanbul dergâhlarında da ortaya koymuştur. İstanbul'daki dergâhlarda ifa ettiği zâkirlik, mevlîdhanlık ve mersiyehanlığını yine kendi eserinde dile getirmiştir (Ulusoy, 2016, s. 148).

1925 sonrası hemen hemen bütün meşâyih için meşekkatli bir dönem olduğu gibi Şemseddin Efendi açısından da hem maddi açıdan hem de temsil ettiği tasavvufi kimlik bakımından sıkıntılarla dolu bir süreç olmuştur. Hatta 1928'de tasavvufi faaliyetlerde bulunduğu gerekçesi ile tevkif edilmiş evinde yapılan aramada kitaplarının arasında Atatürk'ün 1922 de Bursa'ya gelişini anlatan Kudûmiyye Şiiri bulununca serbest bırakılmıştır (Ulusoy, 2015, s. 201). Bütün bu olumsuzluklara rağmen büyük bir gayretle eser ve hizmet üretmeye devam eden (Fahri, 1941, s. 45). Şemseddin Efendi bu süreçte

özellikle mübarek gecelerde camilerdeki mevlîd merasimlerinde icrâlarda bulunmuştur (Ulusoy, 2016, s. 230).

Verdiği eserler ile Bursa tarihinin en mühim müellifleri arasında kabul edilen Şemseddin Efendi'nin tasavvufi terbiyesinde yetişen oğlu Fehameddin Ulusoy'da bu bağlamda zikredilmesi gereken bir isimdir. Babasının kültür mirasını en zorlu dönemlerde muhafaza ettiği gibi ondan aldığı dinî- tasavvufi birikimi de temsil etmesiyle önemi haiz bir münevverdir. Babası gibi iyi bir tarihçi ve şair olan Fehameddin Efendi Mısırî Dergâhı'nda ilim, sanat ve tasavvuf kültürü bakımında zengin bir muhitte yetişmiştir. Mısırî Dergâhı'nın zikir meclislerinde başta babası Şemseddin Efendi olmak üzere dergâhın zâkirlerinden mûsikî meşk eden Fehameddin Efendi babası ile sık sık İstanbul'daki çeşitli dergâhları da ziyaret etmiştir (Ulusoy, 2016, s. 25,29). Burada buldukları süre zarfında İstanbul Kasımpaşa Kâdirî Dergâhı Şeyhi Cemal Efendi'den meşk etme imkânı bulmuştur. Hatta kendisinden nakledilen bir hadise şöyle vuku bulmuştur: Bir gün babası ile birlikte Hüsameddin Uşşâkî Âsitanesi'ni ziyaret ettiğinde orada bulunan Cemal Efendi bir ilâhi okur. Fehameddin Efendi ilk defa işittiği bu eseri ertesi gün aynı şekilde okuyunca Cemal Efendi bu durum karşısında takdirlerini dile getirmiştir. Öte yandan yine İstanbul'da dönemin önde gelen zâkirlerinden Tatar Yaşar Baba'dan da pek çok mersiye meşk eden Fehameddin Efendi evinde uzun yıllar gerçekleştirdiği 10 Muharrem toplantılarındaki icrâsı ile bu formu Cumhuriyet Dönemi'nde yaşatan son mersiyehanlardan da biridir (Özkök, 2022) Muharrem aylarında hanesinde gerçekleştirdiği bu merasimlerde özellikle babasının kaleme aldığı mersiyeleri okuma gayretinde olduğu gibi bu toplantılara Ahmed Canip Efendi gibi dönemin pek mutasavvıf ismi de iştirak etmiştir. (Erhan, 2020).

Fehameddin Ulusoy babası Şemseddin Efendi ve Ahmet Canip Efendi gibi hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Dönemini idrak etmiş pek çok mûsikîşinas mutasavvıfın 1950 öncesine taşıdığı bu birikimi 1980'li yıllara kadar muhafaza edip taşımasıyla da bir köprü şahsiyette olmuştur. Ziya Eşrefoğlu, Mehmed Safiyyüddin Erhan ve Ahmed Canip Efendi ile birlikte Numâniyye Dergâhı'nda m'râciyye okuma geleneğinin yaşatılmasındaki katkıları fotoğraf karelerine yansınmasıyla bu durumun en güzel örneklerin biridir.

Çoban, Osmanlı son dönemi ile cumhuriyet dönemini idrak etmiş Bursalı mutasavvıf mûsikîşinaslar

Resim 1. Mehmed Şemseddin Efendi Tekkeler Kapanmadan Önce Bursa Mısırî Dergâhı Postnişini Olarak Mısırî Dergâhı'nda.

Resim 2. Mehmed Şemseddin Ulusoy Cumhuriyet Dönemi'nde.

2. Mehmed Ali Tokuş

Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul saray çevresinin hizmet gören zatlarından Mehmet Hüseyin Çelebi'nin Bursa'ya gelmesiyle inşa olunan Karakâdi Camii aynı zamanda mensup olduğu Kâdiriyye'nin âyin-i icrâsıyla dergâh vazifesi görmeye başlamıştır. Dergâhın 6. Postnişîni Şeyh Mehmed Ali Efendi'den sonra Celvetiyye üzere âyin icrâ olunmaya başlanmıştır. Şeyh Ali Rıza Efendi'nin oğlu Mehmed Ali Tokuş ise dergâhın son postnişînidir (Ulusoy, 1997, s. 453).

Mehmet Ali Tokuş'un babası Seyyid Ali Rıza Efendi İmam Rıza soyundan gelmektedir. Dolayısı ile Razavî seyyidlerindendir. Ali Rıza Efendi bir müddet sarayda memuriyette bulunmuş, saraydaki memuriyeti esnasında Tatar Hanedanı'ndan Ali Mirza Bey'in kızı Vesile Reşide Hanım ile evlendirilmiştir. Vesile Reşide Hanım Ruslar bütün ailesini katledince birkaç kumandan ile katliamdan kurtulup Osmanlı sarayına sığınmıştır. Bu evlilikten Mehmet Ali Efendi dünyaya gelmiştir. Bu sebeple Mehmet Ali Efendi pederi cihetinden seyyid, annesi tarafından ise Tatar Hanedanı'ndandır. Gözlerinin hafif çekik oluşu bu sebeptendir (Özkök, 2021).

Bursa'da dünyaya gelen Mehmed Ali Efendi'nin tasavvuf yolunda ilk sülûku babası şeyh Ali Rıza Efendi'dendir. Dergâhın şeyhi Ali Rıza Efendi üveysidir ve bu çok az meşâyihite olan bir hususiyettir. İşte bu üveysilik babasından Mehmet Ali Efendi'ye de intikal etmiştir. Diğer yandan Kâdirî, Rifâî, Bedevî, Sâdî ve Celvetî hilafetlerini de babasından almıştır. Bursa'daki Kaygulu Dergâhı şeyhi Ruşen Efendi'den de ayrıca Celvetî icazeti almıştır. Ali Haydar Efendi isimli bir zattan da (İstanbul'daki Ali Haydar Efendi değildir) Nakşibendî, Kübrevî, Sühreverdî, Çeştî ve Mevlevî hilafeti almış olup Erzurum'daki bir Kâdirî Eşrefî şeyhinden de Eşrefî hilafeti vardır. Babası Seyyid Ali Rıza Efendi'nin on dokuz ayrı tarikatten hilafeti vardır. Mehmed Ali Efendi'nin ise on üç ayrı tarikatten hilafeti vardır. Babası Ali Rıza Efendi Sivas'ta medfun bulunan Abdullah Hâşimî Hazretleri'nden Kâdirî, Rifâî hilafeti almışlar ve bu hilafeti oğlu Mehmet Ali Efendi'ye de vermişlerdir. Karakâdi Dergâhı Celvetî meşihatı üzerine olduğu için haftada bir gün Celvetî âyini, bir gün Sâdî bir günde Kâdirî usûlü ile âyin icrâ etmişlerdir. Ancak kendi evlatları ve bendegânına Kâdiriyye üzere sülûk ettirmiştir. Çevresindeki hususi bir zümreye Abdullah Hâşimî Hazretleri'nden aldığı usûlü vermişlerdir. Mehmed Ali Efendi birçok tarikatten hilafeti bulunması sebebiyle bu tarikatların adap, usûl ve erkânına aşına bir zat olarak bililmiştir. Dolayısıyla Karakâdi Dergâhı'nda hemen bütün turûk-u aliyenin usûl ve erkânı ayakta tutulmuştur¹ (Tokuş, 2020).

Cumhuriyetten evvel Bursa'nın zengin tasavvuf kültürünün bir göstergesi niteliğinde olan nevbe merasimlerine meşâyih ile beraber çıkmış, bu merasimlerde Mehmet Ali Efendi ile Şemseddin Mısırî hep beraber yürümüşlerdir. Dönemin önde gelen mûsikîşinas şeyhlerinden Mehmed Şemseddin Efendi ile çok yakın dostluğunun yanında yine

¹ Mehmed Ali Efendi'ye ait bu hilâfetnâmeler kızı Feriha Tokuş tarafından Kahraman Özkök'e verilmiştir.

Nakşibendî şeyhlerinden Seyyid Ahmed Hüsameddin Rukkâlî (Dagistânî), Numâniyye Dergâhı'ndan Safiyyüddin Efendi, Konya'da müze müdürlüğü de yapmış olan son devir Bektâşî babalarından Naci Kum, tasavvufa dair eserleri ile bilinen Mehmed Ali Aynî Bey, *Osmanlı Müellifleri* eserinin yazarı Bursalı Mehmed Tahir ve Karamazak Dergâhı son şeyhi ve Cumhuriyet Dönemi Emir Sultan Camii imamlarından Evliya Dede namıyla bilinen İsmail Hakkı Elal Efendi gibi mutasavvıf şahsiyetler ile de dostluklar kurmuştur (Kara, 2017, s. 289, Özkök, 2021).

Karakâdi Dergâhı Cumhuriyet öncesi mutasavvıf zümrenin çokça itibar ettiği ve büyük merasimlerin icrâ edildiği bir dergâhtır. Ancak tekkelerin kapanmasından sonra Mehmed Ali Efendi Bursa'da sokağa çıktığı zaman kendisine selam dahi vermemek için insanlar göz kaçırır olmuştur. Özellikle 1925 ve 1945 yılları arası Mehmed Ali Efendi açısından da bir hayli meşakkatli bir dönemdir. 1930'lu yılların başında yaşadığı şöyle bir hadise Cumhuriyet Dönemi'nde yaşadıklarının bir göstergesi niteliğindedir. Bir gün yatısı namazından sonra meşâyih'tan küçük bir grupta Karakâdi Camii'nde ilâhi ve tevşih okumak üzere toplanırlar. Fakat mahalleden bir genç tarikat âyini yaptıkları gerekçesiyle bu zatları şikâyet etmiştir. Mehmed Ali Efendi ve beraberindekiler yasak olan bir faaliyeti gerçekleştirmeleri nedeniyle tutuklanarak yirmi gün hapiste kalmışlardır. Hatta mahkeme masrafları da suçsuz bulunmalarına rağmen Mehmed Ali Efendi'den alınmıştır. Yaşanılan üzücü hadise onu derinden etkilemiş ve bu olaydan sonra kendi iç dünyasına kapanmıştır. (Erhan, 2020).

Tekkelerin kapanmasından sonra emekliliğine kadar Orhan Camii'nde imam ve hatiplik vazifesinde bulunmuştur. Bu camide verdiği Cuma hutbeleri Bursa'da halk arasında çokça makes bulduğu gibi irad ettiği hutbelerde Ehl-i beyt sevgisini hep ön planda tutmuştur. (Özkök, 2021).

Medrese icazeti olan bir şeyh olarak Mehmed Ali Efendi şeriat ilimlerine de vakıftır. Bunun yanında tıp ilmine de vukûfiyeti bulunan Mehmed Ali Efendi dergâhta hususi odasında hastalıklara ilaç yapan bir şeyhtir. Bu kadim ilaç yapma usûlleri babası Ali Rıza Efendi'den ona intikal eden bir niteliklidir. Zira babası Ali Rıza Efendi'nin tıp ve havas ilimlerinde büyük bir vukûfiyetinin olduğu da bilinmektedir (Ulusoy, 1997, s. 453). Mehmed Ali Efendi giyim kuşam konusunda da çok titiz bir zat olarak bilinmektedir. Yazlık, kışlık kıyafetlerini özenle seçip diktirmiştir. Her zaman giyimine ve şahsi bakımına önem vermesiyle tanınmıştır (Bkz. Resim 6).

Titiz ve mûnis bir zat olan Mehmed Ali Efendi, adâp usûl ve erkân hususunda çok hassas davranmış ve taviz vermemiştir, Dergâhlar kapatılınca vakıf idaresi dergâhı bir saman tüccarına satmış ancak Mehmed Ali Efendi ailesiyle birlikte dergâhın meşrutasında kalmaya devam etmiştir. Günümüzde Karakâdi Camii olarak bilinen dergâhın haziresinde medfun bulunan Ali Rıza Efendi'nin kabri torunu Feriha Tokuş tarafından tekrar tespit edilerek yerine taş konulmuştur (Tokuş, 2020).

Soyadı kanunu çıkınca Tokuş soyadını alan Mehmed Ali Efendi'nin ilk hanımından iki kızı olmuş hem kızları hem de anneleri veremden vefat etmiştir. İkinci hanımından bir oğlu (Haydar) bir kızı (Reşide) olmuştur. Üçüncü hanımından bir oğlu (Ali Rıza), dördüncü hanımından çocuğu olmamış, beşinci hanımı Fatma Hanım'dan ise (Mebruke Nercis) ve (Feriha Remziye) isimli iki kızı olmuştur (Tokuş, 2020). 1948 yılında vefat eden Mehmed Ali Efendi'nin cenaze namazını Emir Sultan Camii İmamı İsmail Hakkı Elal Efendi (Evliya Dede) kıldırması, kabre de İsmail Hakkı Efendi ile Mehmed Ali Efendi'nin bendegânından Hüseyin Baba (Sarpkan) koymuştur. Emir Sultan Mezarlığı'nda türbenin kuzey cihetine defnolunmuştur. Feriha Tokuş'un annesi ve ablası babası ile aynı kabirde medfundur (Tokuş, 2020).

Şeyh Mehmed Ali Tokuş'u konumuz açısından önemli kılan husus döneminin önde gelen mersiyehan, mi'râciyyehan ve tevşihhanlarından olmasıdır. Bursa'daki tarikatların usûlünü bilmesinin yanında sesi de güzel olan Mehmed Ali Efendi ilâhi, mersiye, tevşih ve mi'râciyye gibi tekke mûsikîsi formlarında da mahir bir icrâcı olarak temayüz etmiştir. Hatta Karakâdi Dergâhı'nın zâkirlerinden Bursalı Recep Çultu'yu bizzat Mehmet Ali Efendi yetiştirmiş olup Sadettin Kaynak Bursa'ya geldiğinde bu zâkiri dinleyince *"Yetiştirdiğiniz zâkir bugün memleketimizde bulunacak bir kıymet değil"* diyerek iltifatta bulunmuştur. Sadettin Kaynak, sesi çok güzel olan bu zâtı İstanbul'a götürmek için istemişse de Mehmed Ali Efendi manevi vazifesi olduğunu belirtip *"Biz böyle kişilerin sahneye çıkmasına, aalemum bir şeyler okumasına razı değiliz"* diyerek müsaade vermemiştir (Özkök, 2021).

Mehmed Ali Efendi henüz küçük yaşlarda iken kendi çocuklarına da pek çok ilâhi meşk etmiştir. Kızı Feriha Tokuş o dönemde tekke tavrı ile babasından meşk ettiği ilâhileri bizzat nakletmektedir. Mehmed Ali Efendi önce kendisi okur ardından da çocuklarına okutarak hata varsa bunları tashih edermiş. Bugün 90 yaşında olan Feriha Tokuş hıfzındaki bütün ilâhilerin Karakâdi usûlünde babasından meşk edilmiş eserler olduğunu belirtmiştir. Mehmed Ali Efendi'den mûsikî hususunda istifade eden talebelerinden biri de Hafız Sadettin Kaynaktır. Zaman zaman Bursa'ya gelerek ondan ilâhi, durak, tevşih ve mersiye meşk etmiştir.

Mehmed Ali Efendi'nin tekke mûsikîsi bağlamındaki zenginliği başta babası ve dergâhtaki zâkirlerden gelmektedir. Diğer yandan Bursa'daki bütün dergâhlarla münasebetleri olmasından dolayı onun diğer dergâhlardaki zâkirlerden de istifade etmesi kuvvetle muhtemeldir. Zira iyi bir mûsikî kabiliyeti olan Mehmed Ali Efendi Bursa dergâhlarında gördüğü ve duyduğu usûlleri de hıfzına almış bir mûsikîşinastır. Kendi dergâhının usûllerini pederinden geçtiği gibi diğer dergâh usûllerini de hıfzına almıştır. Ayrıca Celvetî olması sebebiyle Aziz Mahmud Hüdâyî Âsitânesi şeyhi Küçük Ruşen Efendi ile de münasebetleri ve mektuplaşmaları olmuştur. Dolayısıyla bu dergâhın dinî mûsikî kültüründen de istifade etmiştir (Tokuş, 2020).

Bunun yanında devrinin İstanbullu zâkirleri Mehmed Ali Efendi'ye gelerek ondan tarikat usûlleri öğrenip ilâhi meşk etmişlerdir. Yine İzmir Kâdirî meşâyihinden bir zat oğlunu Mehmed Ali Efendi'den usûl, erkan, ilâhi ve mersiye öğrenmesi için Karakâdi Dergâhı'na göndermiştir. Mehmed Ali Efendi şeyhliği döneminde turuk-u aliyenin merasimlerine, usûlüne, erkanına bir nevi mektep de olmuştur.

Diğer yandan Karakâdi Dergâhı mersiye ve ilâhi okumada kendine mahsus bir tavra ve uslûba sahip olmuştur. Hasan Sezâi'ye ait "*Ağla Matemdir Muharremdir Bu Gün*" adlı mersiye'nin okunuşundaki farklılık da işte bu dergâha mahsus tavrın en belirgin olanlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Mehmed Ali Efendi ise bu tavrı en iyi icrâ eden zatlardan arasındadır.

Hasan Sezâi'nin mersiyesinin okunuşunda İstanbul tavrı ve devran tavrı olduğu gibi bir de Mehmed Ali Efendi'nin icrâsıyla Karakâdi tavrı bilinmektedir. İşte Mehmed Ali Efendi bütün bu mersiye tavırlarını kamilen bilen ve hiçbirini birbirine karıştırmadan okuyabilen bir zattır. Mehmed Ali Efendi'nin hayatında bariz olan yegâne mesele Ehli beyt muhabbeti ve meveddeti olmuştur. Babasından aldığı bu hususiyeti kendi çocuklarına da telkin ederek aynen intikal ettirmiştir. Ondan bize bir ses kaydı ve beste ulaşmamıştır, ancak onun kendine mahsus bir mersiye ve tevşih okuma usulü vardır ki bu tavrı günümüze taşıyan kişi kızı Feriha Tokuş olmuştur (Özkök, 2021).

Resim 3. Karakâdi Dergâhı Son Postnişini Mehmed Ali Efendi Dergâhın Bahçesinde.

Resim 4. Mehmed Ali Tokuş'un Cumhuriyet Dönemi'nde Orhan Camii İmam Hatibi Olarak Vazife Yaptığı Yıllar.

3. Ahmet Hüsamettin Fındıkoğlu

Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa ve mevlîdhan denilince ilk akla gelen isimlerden biri de Emir Sultan Dergâhı son şeyhi (Erhan, 2016, s. 150) ve Emir Sultan Camii müezzinlerinden Hafız Hüsamettin Fındıkoğlu'dur. 1916'da Emir Sultan Dergâhı'nda dünyaya gelmiştir. Babası dergâhın postnişini Hüseyin Sabri Efendi olup annesi ise Rabia Hanım'dır (Fındıkoğlu, Bursa İl Müftülüğü Özlük Arşiv Dosyası).

İlk çocukluk yıllarına tekabül eden ve dergâhların henüz açık olduğu 1925'e kadar geçen süre onun aynı zamanda Emir Sultan Dergâhı'nda ilmî, kültürel ve dinî mûsikî bakımından zengin bir muhitte yaşadığı dönemdir. Zira dergâhlar kapanmadan önce Bursa'da kırk civarında tekkenin var olduğunu bilinmektedir (Hasan Taib Efendi, 2007, s. 24, Genel Kurmay Başkanlığı Coğrafya Encümeni, 2009, s. 106). Ancak bu tekkeler hem sahip olduğu maddi imkanlar hem de müntesipleri bakımından da birbirinden farklılık arz etmiştir. İşte Hüsamettin Fındıkoğlu'nun doğduğu ve yetiştiği Emir Sultan Dergâhı da hem XVIII. yüzyıl sonları hem de XX. yüzyılın ilk çeyreği itibarıyla pek çok önemli zâkir ve mûsikîşinasa ev sahipliği yapmış bir tekkedir. Nitekim Mehmed Şemseddin Ulusoy Bursa dergâh ve mutasavvıflarına dair eserlerinde bu hususa işaret etmektedir (Bkz. Ulusoy, t.y.; Ulusoy, 2016). Kendisine ait ses kayıtları dinlenildiğinde davûdî bir sese de sahip olan

Fındıkoğlu'nun henüz çocukluk yıllarında iken Emir Sultan Dergâhı'nın bu zengin mûsikî birikiminden istifade ettiği de anlaşılmaktadır. Zira tekkeler kapanmadan önce sekiz yaşında iken dergâha şeyh olmuş ancak yaşının küçük olması sebebiyle Mısırî Dergâhı son şeyhi Şemseddin Efendi vekaleten bu vazifeyi yürütürken tekkeler kapanmıştır. (Ulusoy, 2020, ss. 224-225).

Hüsametdin Fındıkoğlu henüz dokuz yaşında iken dergâhların kapanmasıyla ilk mûsikî bilgilerini aldığı tekkenin zikir meclislerinden mahrum kalmış ancak onun bu dönemde edindiği birikim ve tekke tavrı ile ilâhi, mersiye ve şuşul okuyuşu bir ömür boyu devam etmiştir. Bu bağlamda Mehmed Şemseddin Ulusoy, Mehmed Ali Tokuş ve Ahmet Canip Özbayraktar ile birlikte tekke tavrı ile okuyuşu Cumhuriyet Dönemi'ne intikal ettirip yaşatan isimlerden biri olmuştur (Erhan, 2020).

1946 yılına kadar resmi bir görev almayan Hüsametdin Fındıkoğlu bu süreçte bir taraftan hıfzı ile meşgul iken diğer taraftan da kıraat ve mûsikî bilgilerini geliştirme gayretinde olmuştur. Onun hem kıraat hem de mûsikî birikimine katkı sağlayan en önemli isim İstanbul Heybeliada Kur'ân Kursu Öğretmeni Kurrâ Hafız Ahmet Hızal'dır. 1944-45 yıllarında Heybeliada'da kalarak hocasından hem ta'lim hem de makam dersleri almıştır. Öğrenci seçerken mûsikî hususundaki yetenek ve ses güzelliğine dikkat eden Hızal'ın bu bağlamda en faydalı olduğu öğrencilerinden biri Hüsametdin Fındıkoğlu'dur. Zira mevlîdin nasıl okunacağını mısra mısra hocası Hızal'dan meşketmiş ve bu hatıralarını çocuklarına zaman zaman dile getirmiştir (Fındıkoğlu, 2020).

27.11.1946 tarihinde otuz yaşında iken Emir Sultan Camii müezzini olarak atanan Fındıkoğlu yaş haddinden emekli olduğu 1982 yılına kadar bu camide görev yapmıştır. (Fındıkoğlu Özlük Arşiv Dosyası). 1971 yılına kadar ise Emir Sultan Dergâhı'nın meşrutasında oturmaya devam etmiştir. 1988 yılında vefat eden Hafız Hüsametdin Fındıkoğlu caminin batı cihetindeki hazireye defnedilmiştir.

Bursa çevresinde Motorlu Hafız ismiyle tanınan Fındıkoğlu hem mevlîd okuyuşu hem de tekke tavrı ile okuduğu ilâhi ve şuşuller ile tanınmıştır. Özellikle 1950'lerden 1980'li yıllara kadar devam eden süreçte Bursa'nın en önde gelen mevlîdhanlarından biri kabul edilmiştir. Güçlü sesi ve ileri mûsikî bilgisiyle Bursa mevlîd meclislerinin aranan ismi olan Fındıkoğlu bu cemiyetlerde yine dönemin tanınmış hafız ve mevlîdhanlarından Harun Soydaş, İdris Pekak, Ahmet Hızal, Mustafa Yavuz, Mestan Mestanlar ve Mustafa Kavurmacı ile beraberlikleri olmuştur. (Kavurmacı, 2020, Bursa). Nitekim Ömer Tuğrul İnançer 1950'li yılların başında gerçekleşen sünnet merasiminin mevlîdini Hüsametdin Fındıkoğlu'nun okuduğunu hatıraları arasında zikretmiştir (İnançer, 2022).

Ses ve okuyuş tavrı ile dinleyenler üzerinde tesirler bırakan Fındıkoğlu'nun mevlîd kıraatı dışında başarılı bulunduğu bir başka saha ise ilâhi, kaside ve şuşul okuyuşudur. Çocukluk yıllarında tekkenin zâkirlerinden meşk ederek edindiği bu tavrı en iyi şekilde temsil ederek hemen hemen döneminde kimsenin bilmediği Arapça güfteli eserleri başarılı bir şekilde

icrâ etmiştir.² Bu husus kendisini tanıyan Emir Sultan Camii cemaati tarafından bu camide görev yaptığım 2015-2019 yılları arasında pek çok kez dile getirilmiştir. Ayrıca okuyuş ve icrâda son derece titiz olduğu bilinen Fındıkoğlu özellikle mevlîd icrâlarını kaydetmesi için bir teyp ile birlikte küçük oğlu Esat'ı davet edildiği cemiyetlere götürerek mevlîd okuyuşlarını kasetlere aldırması ve bu kayıtları dinleyerek kendi okuyuşunu değerlendirmiştir (Fındıkoğlu, 2020).

Resim 5. Ahmet Hüsamettin Fındıkoğlu Emir Sultan Camii Kürsüsünde Mevlîd Okurken.

Hüsamettin Fındıkoğlu öğreticilik yönü itibariyle ön plana çıkmasa da dinî mûsikîye meyli olan ve kendisine müracaat edenlere bildiklerini öğretme gayretinde de olmuştur. Nitekim Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi Öğretim Üyesi olan Prof. Dr. Bayram Akdoğan bir makalesinde ilâhiyat fakültesi öğrencisi olduğu yıllarda kendisinden bazı eserleri meşk ederek istifade ettiklerini nakletmiştir. Öte yandan dinî mûsikî meşki hususunda ilgili din görevlileriyle zaman zaman muhtelif meclislerde bir araya gelerek onlara tekke tavrı ile icrâ örnekleri de göstermiştir.

² Tekke tavrı ile okuduğu şuşul ve ilâhiler mevlîdhan İsmail Topçu ve kendisini tanıyan Bursalı mûsikîşinaslar tarafından Emir Sultan Camii imam hatibi olarak görev yaptığımız yıllarda pek çok kez dile getirilmiştir.

Resim 6. Emir Sultan Camii'nin İki Meşhur Mevlîdhan Müezzini Hüsamettin Fındıkoğlu ve İdris Pekak.

4. Ahmet Canip Özbayraktar

Ahmet Canip Efendi 1901 yılında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Baba tarafından dedeleri Anadolu'dan Rumeli'ye geçen fetih ordularında bayraktarlık vazifesinde bulunmasından dolayı Cumhuriyet Dönemi'nde Özbayraktar soyadını almışlardır. Ayrıca baba tarafından aile büyükleri Osmanlı Sarayı'nda havlucubaşılık yapmıştır. Annesinin babası Hacı Mustafa Efendi ise II. Mahmud Dönemi'nin önde gelen aşiret beylerindedir. Babası Şükrü Efendi ve abisi Tüfekçi Osman Kâdiriyye dervişânından olup Ahmet Canip Efendi'nin tasavvufi terbiyesinde iki mühim simadır (Düzen, 2009, s. 5).

Küçük yaşlarda hafızlık eğitimi için Kur'ân kursuna devam etmiş ancak hızını tamamlayamamıştır. Gençlik yıllarında Şeyh Ali Haydar Efendi'den *Delâil-i Hayrât* okumuş ve kendisine intisap etmek isteyince "*Evladım ben yaşlandım*" diyerek ilk manevi terbiyesi için manen Emir Sultan'a götürmüştür. Bu sebeptendir ki Canip Efendi sülûkunu anlatırken üveysî olduğunu dile getirmiştir. Daha sonra Osmanlı medreselerinde eğitim görmüş Çorlu Müftüsü Ali Timur Efendi'ye intisap etmiştir. Uzun bir süre Ali Timur Efendi ile münasebeti devam etmiş ve ondan Nakşî icâzeti almıştır. İkinci Nakşî icâzetini ise Bolulu Sürmeli Muhiddin Efendi'den almıştır. Onun tasavvufi gelişiminde burada aldığı manevi terbiyenin mühim bir yeri olmuştur. Canip Efendi tasavvuf anlayışındaki verâ ve mahviyyet duygusunu burada aldığı tasavvuf terbiyeye bağlamıştır. Üçüncü icâzetini İstanbul'da Muhiddin Ensârî'den Rifâiyye üzerine almış, dördüncü icâzeti ise Kâdiyye üzerine

Suriye'nin Hama şehrinden ricâlû'l-gaypten gelmiştir. (Şahin, 2020, Bursa). Canip Efendi Kâdirî icâzeti geldikten sonra *“Kırk yılı aşkın tarikat-ı Nakşîyyede'n ders verdim, fakat tarikat-ı Kâdiriyye'den görev verildikten sonra bu yolda yürüdüm”* demiştir. Ayrıca Melâmiyye'den Yakup Efendi, Mevleviyye'den de Postacı Ali Efendi icazet vermek istemişse de *“Bu kadarı kâfi, adam olmadıktan sonra kırk icazetin olsa ne yazar”* diyerek tevazu göstermiştir (Düzen, 2009, ss. 20-21).

Aldığı tasavvuf terbiyesi gereği takva ve verâ ile yaşamış, insanlardan hiçbir maddi beklenti içinde olmayıp medh edilmeyi de asla tasvip etmemiştir. Maddi imkanları sınırlı olmasına karşın çevresinde cömert bir zat olarak bilinmiştir. Milli Emlak Müdürlüğü'ndeki memuriyet vazifesinden 1955 yılında emekli olunca Uludağ Yolu'nda Aşıklar Tepesi olarak bilinen muhitte küçük bir dergâh inşa ettirmiş ve vefatına kadar burada dervişanı ile birlikte sohbet, toplantı ve zikirler gerçekleştirmiştir.

Yaşı itibarıyla dergâhların açık olduğu 1925 öncesini idrak ettiği gibi vefat ettiği 1990 yılına kadar da Cumhuriyet Dönemi Bursa dinî hayatının önemli isimlerinden biri olmuştur. Nakşî, Rifâî ve Kâdirî icazetleriyle bir taraftan tasavvuf muhitinde hizmet ederken diğer yandan da dâvûdî sesi ve tekke mûsikîsine hakimiyetiyle Cumhuriyet Dönemi'nin mühim bir siması olarak temayüz etmiştir. Zira tekkeler kapandığında 24 yaşında olan ve mutasavvıf bir çevrede yetişen Canip Efendi'nin Bursa dergâhlarındaki mûsikîşinas ve zâkirlerden istifade ettiği bilindiği gibi öte yandan onun ikinci Nakşî icazetini aldığı Bolulu Muhyiddin Efendi'nin dergâhından da bu hususta çokça istifade ettiği bilinmektedir. Ayrıca İstanbul dergâh çevreleriyle de ünsiyeti bulunan Canip Efendi'nin mûsikî birikimi hususunda buralardaki zâkir, mevlîdhan, mi'râciyyehan ve mersiyehanlardan da faydalanmış olması muhtemeldir. (Şahin, 2020, Bursa). Bu bağlamda Cumhuriyet Dönemi dinî mûsikî hayatının sembol isimlerinden Hüseyin Sebilci ile yakın dostluğu ve karşılıklı ziyaretleşmeleri, Karagümrük Cerrâhi Dergâhı Şeyhi Muzaffer Ozak ve Safer Dal ile ünsiyeti Canip Efendi'nin İstanbul ile olan yakın münasebetinin bir göstergesi niteliğindedir. Ayrıca İstanbul'a gittiği dönemlerde Üsküdar Özbekler Tekkesi'nde misafir olmuştur. Burada kaldığı zaman dilimlerinde son dönem zâkirlerinden Tatar Yaşar Baba ile Hüseyin Sebilci'nin ağabeyi Mazhar Baba'dan da istifade ettiği bilinmektedir (İnançer, 2022).

Cumhuriyet Dönemi Bursa dinî mûsikî hayatının önde gelen isimlerinden biri kabul edilen Ahmet Canip Efendi mi'râciyye, mersiye ve tekke tavrıyla ilahî okuyuşu ile tanınmıştır. Nitekim Bursa'da mi'râciyye okuma geleneğinin 1950'li yıllardan günümüze taşınmasında katkı sağlayan isimlerden biridir. Numâniyye Dergâhı'nda 1950 sonrası dönemde Hubcuzâde Şakir Çetiner riyasetinde icrâ olunan mi'râciyye tilavetlerine iştirak ettiği (Bkz. Resim 8) gibi Mehmed Şemseddin Ulusoy'un vefatından sonra oğlu Fehameddin Ulusoy'un evinde her yıl 10 Muharrem'de gerçekleştirilen toplantılarda da bulunarak burada mersiyehanlık yapmıştır. Ayrıca hem evi hem de dergâhı olarak kullanılan Uludağ Yolu'ndaki mütevazı mekânda Muharrem ayı mateminin dile getirildiği toplantıları her yıl

gerçekleştirmiş olup bu merasimlerde kendine has tavrı ile mersiye icrâlarında bulunmuştur (Şahin, 2020).

Onun bu sahadaki maharetini ortaya koyan bir diğer husus ise mazhar vurarak ilâhi okumasıdır. Son dönemin önde gelen mutasavvıf mûsikîşinaslarından Nezih Uzel'in Canip Efendi'ye olan ilgi ve iltifatı tekke tavrı ile icrâ yapabilen son temsilcilerinden biri olmasıyla yakından ilgilidir. Canip Efendi'nin dâvûdi sesi ile mazhar vurarak ilâhi ve kaside okuyuşu 1977 yılında Nezih Uzel'in gayretleriyle Fransa'da yayınlanan bir plak ile tanıtılmıştır. Bu plak ile ilgili Hafız Nail Dural'ın şöyle bir hatırası vardır: 1978 yılında Almanya'da din görevlisi olarak vazifeli olduğu dönemde alışveriş için gittiği büyük bir market zincirinin müzik standında Canip Efendi'nin resminin bulunduğu plağı görünce çok şaşırılmış ve hemen satın almıştır. Türkiye'ye dönünce bu plağı Canip Efendi'ye götürüp hediye etmiştir. Kendisi için yapılan bu plağı görünce bu durumdan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. (Dural, 2021, Bursa). Yine 1987 yılında Alman devlet televizyon kanalından bir ekip gelerek ilâhi ve kaside okuyuş tavrını kayıt altına almış ve Ramazan Ay'ında Almanya'daki Türkler için iftar vaktinde yayınlanmıştır. Bu çekimler o yıllarda Almanya'da yaşayan müntesipleri için unutulmaz hatıralar arasında yer almıştır (Düzen, 2022).

Cumhuriyet Dönemi'nin dinî mûsikî hayatına katkıları bakımından önemli isimleri arasında yer alan Hubcuzâde Şakir Çetiner, Hüseyin Sebilci, Albay Selahattin Gürer, Muzaffer Ozak, Safer Dal ve Nezih Uzel ile yakın dostluklar kuran Ahmet Canip Efendi dinî mûsikîdeki icrâ ve birikimi ile her ne kadar Avrupa müzik çevrelerinin ilgisine mazhar olsa da hiçbir zaman şöhret kaygısı içinde olmamıştır. Dervişlerinin ifadesiyle gösteriş, riya ve övülmekten uzak bir hayatı önclemiştir. 89 yaşında iken 27 Mart 1990 tarihinde Ramazan ayının ilk gecesi vefat etmiş ve Bursa Dobruca Köy Mezarlığı'na defnedilmiştir (Düzen, 2009, s. 195).

Resim 7. Kâdiri Şeyhi Ahmed Canip Özbayraktar Uludağ Yolu'ndaki Dergâhında Mazharı ile İlâhi Okurken.

Resim 8. Ahmed Canip Efendi Hubcuzâde Şakir Çetiner, Tabak İbrahim Efendi ve Diğer Zevât ile Birlikte Bursa Nûmâniyye Dergâhı'nda Mi'râciyye Kiraatı Esnasında 1980.

Sonuç

Tarihi süreçte ilim, kültür ve sanat hayatı bakımından Osmanlı coğrafyasının önde gelen şehirleri arasında yer alan Bursa Osmanlı mûsikî kültürün temellendirilmesi bakımından da önemi haiz bir merkezdir. Vefeyâtnâmeler ışığında değerlendirildiğinde erken dönemde dahi tekke muhitlerinde güçlü bir dinî mûsikî kültürünün varlığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Ulu Camii ve selatin camiler ekseninde hızla gelişen bir cami mûsikîsi Bursa'yı Osmanlı dinî mûsikî kültürü içinde önemli bir mevkiye taşımıştır. Bursa sahip olduğu bu dinî mûsikî birikimiyle yüzyıllar boyunca İstanbul'u besleyen bir kaynak da olmuştur. Dinî mûsikî ekseninde hayatlarını ele aldığımız bu dört mutasavvıf mûsikîşinas son dönem İstanbul–Bursa etkileşiminin önemli örnekleri arasındadır. Diğer taraftan Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bursa'nın sahip olduğu zengin tekke mûsikîsini ortaya koyması bakımından da mühimdir. Mevlîd, mi'râciyye, mersiye, ilâhi formlarının icrâsındaki maharetleriyle bilinen bu isimler açısından 1950 öncesi dönemin siyasi iklimi sınırlı bir icrâyı mümkün kılsa da 1988'de vefat eden Ahmet Hüsamettin Fındıkoğlu ve 1990'da vefat eden Ahmet Canip Özbayraktar'ın icrâ ve ses kayıtları vasıtasıyla bu kültür belli ölçüde günümüze taşınabilmiştir. Öte yandan 1936'da vefat eden Şemseddin Efendi'nin dışında diğer üç mûsikîşinas şeyhin meclislerinde bulunmuş, icrâlarını dinleyebilmiş şahsiyetlerin onlara dair verdiği şifahi bilgilerin kayıt altına alınmış olması da çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

Bursa İl Müftülüğü Ahmet Hüsamettin Fındıkoğlu Özlük Arşiv Dosyası.

Düzen, N. (2009). *Ahmet Canip Efendi'nin Hayatı*. Yayınevi Yok.

- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. (C. 1). Çev. A. Sait Aykur. Yapı Kredi Yay.
- Erhan, M. S. (2006). *Bir Zamanlar Bursa'ydı, Bir Pâyitahtın Pâyimali*. Sufi Kitap.
- Fahri, Z. (1941). Bursa müverrihlerinden Mehmed Şemseddin'in hayatı ve eserleri. *Uludağ Bursa Halkevi Dergisi*, Sayı 34.
- Hasan Tâib Efendi, (2007). *Hâtıra yahut mir'âti Burusa*. Haz. M. Fatih Birgül. Gaye Kitabevi
- Kara, M. (2017). *Bursa'da tarikatlar ve tekkeler*. Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Kara, M. & Algül, H. (2020). *Ehl-i Beyt-i Mustafa şehîd-i Kerbalâ ve mersiyeler*. Deren Matbaacılık.
- Karaman, H. vd. (2012). *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî*. (2012). Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Koca, F. & Turabi, A. H. (2017). Türk din mûsikîsi formları. *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. Ed. Ahmet Hakkı Turabi. Grafiker Yay.
- Komisyon, (2009). *Cenûbî Marmara havzası Bursa vilayet coğrafyası*. Haz. Dr. M. Fatih Birgül & Dr. Levent Ali Çanaklı. Bursa İl Özel İdaresi Yeşil Şehir Kitaplığı.
- Mehmed Neşrî, (1949). *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*. (C. 1). Haz. Faik Reşit Unat & Mehmed A. Köymen. TTK Yayınları.
- Ulusoy, C. (2015). *Taşrada kent ve aydın: Bursa örneği (1930-1950)*. [Doktora Tezi]. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulusoy, M. Ş. (t.y.). *Âyine-i diyâr-ı şemsî*. El yazması. Mustafa Kara Özel Kütüphanesi.
- Ulusoy, M. Ş. (2021). *Gülzâr-ı Mısırî (Niyâzî-i Mısırî ve Bursa Mısırî Dergâhı)*. Haz. Mustafa Kara, Serhat Gültaş & Sedat Akay. Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Ulusoy, M. Ş. (1997). *Yâdigâr-ı şemsî*. Haz. Mustafa Kara & Kadir Atlansoy. Uludağ Yayınları.
- Ulusoy, M. Ş. (2016). *Dildâr-ı şemsî (Niyâzî-i Mısırî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat)*. Haz. Mustafa Kara & Yusuf Kabakçı. Dergâh Yay.
- Yücer, R. R. (1937). M. Şemseddin Ulusoy. *Bursa Halkevi Dergisi*, Sayı 9.

Kişisel Görüşmeler:

Sayı	İsim	Meslek	Görüşme Tarihi	Yaş
K. 1	Esat Findikoğlu	Memur	02.10.2020	65
K. 2	Feriha Tokuş	Emekli	10.10.2020	89

K. 3	Kahraman Özkök	Yazar	31.01.2021	60
K. 4	M. Safiyyüddin Erhan	Restoratör	20.02.2020	69
K. 5	Mustafa Kavurmacı	Din Görevlisi	10.10.2020	84
K. 6	Nail Dural	Din Görevlisi	21.08.2021	78
K. 7	Nevzat Düzen	Emekli	11.02.2022	70
K. 8	Şaban Şahin	Emekli	23.10.2020	74
K. 9	Ömer Tuğrul İnançer	Sanatçı	19.02.2022	77